

**UCHWAŁA NR IX/69/2019
RADY POWIATU TUCHOLSKIEGO**

z dnia 14 czerwca 2019 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego na lata 2019-2022

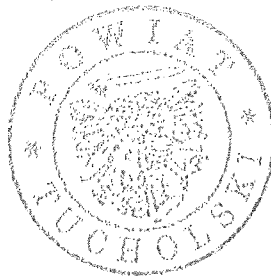
Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2019 r., poz. 511) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018r. poz. 2067 z 2019r. poz. 730), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu

**Rada Powiatu
uchwala, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego na lata 2019-2022, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodnicząca Rady Powiatu

Dorota Gromowska

Uzasadnienie

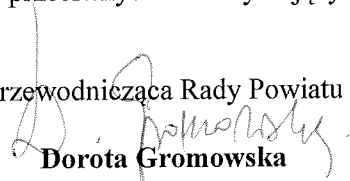
Uchwalenie Programu wypełnia wymóg ustawowy, jednocześnie pozwala zebrać w jednym dokumencie informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków na terenie powiatu Tucholskiego.

Bezpośredni obowiązek opracowania Programu wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program taki sporządza się na okres czterech lat.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego na lata 2019-2022 uzyskał wymaganą prawem pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i podlega przyjęciu przez Radę Powiatu Tucholskiego.

Uchwała została przyjęta 16 głosami za, przy braku głosów przeciwnych i wstrzymujących się.

Przewodnicząca Rady Powiatu

Dorota Gromowska

Załącznik do uchwały Nr IX/69/2019

Rady Powiatu Tucholskiego

z dnia 14 czerwca 2019 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU TUCHOLSKIEGO NA LATA 2019-2022

2019

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
- 4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 4.2 Relacja powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
- 5.1 Relacja powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu (analiza dokumentów programowych powiatu)
- 5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu
- 5.2.1 Zarys historii obszaru powiatu
- 5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
- 5.4 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
- 7.1 Priorytety programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe mieszczące się w granicach administracyjnych powiatu tucholskiego stanowi wartość duchową i obyczajową zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających Bory Tucholskie turystów. Zasób materialny noszący znamiona zabytków powinien powodować przywiązanie podmiotów do danego obszaru na zasadzie identyfikacji jednostek z rodzimą kulturą. Aspekt ten zwraca zatem uwagę na wysokie znaczenie dobrze zachowanych form zabytkowych.

Ochrona zabytków jest w Polsce zagwarantowana przepisami prawa. Funkcjonuje również szereg instytucji, które czuwają nad przestrzeganiem przepisów w tym zakresie. Jednak cały sens dziedzictwa kulturowego polega na naszym wspólnym zaakceptowaniu znaczenia obiektów zabytkowych w naszej, lokalnej społeczności. Dlatego ważnym elementem dbania o potencjał obyczajowy jest kreowanie polityki w tym zakresie przez władze samorządowe.

W odpowiedzi na wymóg ustawowy, a także ze względu na chęć zwrócenia uwagi mieszkańców powiatu tucholskiego na istotę znaczenia zabytków dla rodzimej kultury powstał Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego na lata 2019-2022.

Celem tego opracowania jest określenie zasadniczych kierunków działań samorządu powiatowego na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Dokument ten ma również pozwolić zrozumieć wpływ zabytków na kulturę w lokalnej społeczności oraz pomóc właścicielom w podejmowaniu prawidłowych decyzji związanych z posiadanymi przez nich obiektami.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami, na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, wynika bezpośrednio z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018r. poz. 2067 z 2019r. poz. 730).

Zawarte w tej ustawie regulacje prawne dają wytyczne, również co do okresu obowiązywania programu, trybu jego przyjęcia oraz częstotliwości sporządzania sprawozdań. W myśl art. 87 zarząd powiatu sporządza powiatowy program opieki nad zabytkami obejmujący okres 4 lat. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, program powinien być zatwierdzony przez radę powiatu oraz opublikowany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu. Program opieki nad zabytkami ma w szczególności na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Najważniejszymi aktami prawnymi traktującymi o ochronie dziedzictwa narodowego są: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o samorządzie gminnym, powiatowym i wojewódzkim. Zawarte w nich regulacje prawne znajdują ściśle powiązania z szeregiem innych aktów prawnych, które dotyczą bezpośrednio lub pośrednio ochrony zabytków w Polsce.

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w Polsce ma Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Zgodnie z art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art.1. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Konstytucja wskazuje, że jedną z kluczowych funkcji państwa jest ochrona dziedzictwa narodowego i wprowadza dwie zasady: upowszechniania dóbr kultury oraz zapewnienia równego dostępu do dóbr kultury, które stanowią źródło tożsamości Polaków. Co więcej, Konstytucja zobowiązuje do udzielania pomocy Polakom zamieszkałym poza granicami w zachowaniu ich związku z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

USTAWA O SAMORZĄDZIE POWIATOWYM

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2019 r. poz. 511) w artykule 4 stanowi, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

USTAWA O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Najważniejszym aktem prawnym traktującym o ochronie dziedzictwa narodowego jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 z 2019r. poz. 730). Zawarte w niej normy prawne określają:

- 1) przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi,
- 2) zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 3) zasady finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach,
- 4) organizację organów ochrony zabytków.

W ustawie uregulowane zostały podstawowe definicje związane z ochroną i opieką nad zabytkami. W myśl art. 3 ustawy, zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 4 ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl ustawy, niezależnie od stanu zachowania, ochronie i opiece podlegają:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Organami ochrony zabytków są: 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ochrona zabytków może przyjąć formę:

- 1) wpisu do rejestru zabytków;
- 2) uznania za pomnik historii;
- 3) utworzenia parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zadania samorządu powiatowego wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) opracowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami i sporządzanie sprawozdań z jego realizacji (art. 87),
- 2) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego samorząd powiatowy posiada tytuł prawny (art. 71),
- 3) ustanawianie na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków społecznego opiekuna zabytków, prowadzenie listy społecznych opiekunów, wydawanie legitymacji i zaświadczeń oraz cofanie takiego ustanowienia (art. 103 i 105),
- 4) w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (art. 50),
- 5) umieszczanie na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znaku informującego o tym, że zabytek podlega ochronie – zadanie fakultatywne (art. 12),
- 6) udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru – zadanie fakultatywne (art. 81),

Ponadto wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa (art. 96). Ochronę zabytków i opiekę nad

zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu (art. 18).

AKTY WYKONAWCZE WYDANE NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW I OPIECE NAD ZABYTEKAMI

Na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na dzień sporządzenia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022, zostały wydane:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz.399),
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661),
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r., Nr 50, poz. 256),
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1302),
- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706),
- 11) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- 12) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259).

INNE AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Wymienione wyżej akty prawne są głównym źródłem norm dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jednakże w wielu obowiązujących obecnie ustawach można znaleźć dodatkowe uregulowania dotyczące tej tematyki.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1945) określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, a także zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich

zagospodarowania i zabudowy - przyjmując ład przestrzenny i zrównoważony rozwój za podstawę tych działań. Zgodnie z Ustawą, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza (...) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ponadto wójt/burmistrz/prezydent miasta przystępując do sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy, musi uwzględniać uwarunkowania wynikające m.in. ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków. Po sporządzeniu projektu studium musi wystąpić o opinię do wojewódzkiego konserwatora zabytków. Podobne zasady obowiązują przy sporządzaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz wydawaniu decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm) Prawo budowlane normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Ustawa ta jednak często oddziela tryb postępowania dotyczący zwykłych obiektów budowlanych od trybu postępowania w sprawie zabytków. Zapisy artykułu 29 ust. 2 pkt 1 zwalniają roboty budowlane, polegające na remoncie istniejących obiektów i urządzeń budowlanych, z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę, za wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Podobnie, instalowanie tablic i urządzeń reklamowych nie wymaga pozwolenia na budowę, z wyjątkiem usytuowanych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków, w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 2 pkt 6). Zgodnie z art. 30 ust. 7, właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

W rozdziale IV ustawy dotyczącym postępowania poprzedzającego rozpoczęcie robót budowlanych, normy regulacyjne obejmujące zagadnienia ochrony zabytków zawarte są w artykuale 39, które stanowią, że:

- a) prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków, może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków;
- c) w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- d) wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 799) określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju, a w szczególności:

- a) zasady ustalania warunków ochrony zasobów środowiska, warunków wprowadzania substancji lub energii do środowiska oraz kosztów korzystania ze środowiska;
- b) obowiązki organów administracji;
- c) odpowiedzialność i sankcje.

W myśl art. 101, ochrona powierzchni ziemi polega na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa archeologicznego. W art. 400a ust. 1 Ustawy określono, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1614) określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Ochrona przyrody, w rozumieniu Ustawy, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Ustawa w art. 83 ust. 2 wymaga, aby zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydał wojewódzki konserwator zabytków, który jednocześnie nalicza i pobiera opłaty. Wojewódzki konserwator zabytków, korzystając z uprawnień wynikających z art. 86 ust. 1 pkt 3 ustawy może również wydać decyzję o zwolnieniu z opłat za usunięcie drzew, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2204) określa m.in. zasady gospodarowania nieruchomościami stanowiącymi własność Skarbu Państwa oraz własność jednostek samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 13 ust. 4 sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust. 2). Trwały zarząd na rzecz jednostki organizacyjnej ustanawia właściwy organ, w drodze decyzji. W decyzji tej, w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, można nałożyć na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji (art. 45). Ustawa daje również gminom prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109). Działalność kulturalna w rozumieniu ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2018 poz. 1983) polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Do zadań państwa należy sprawowanie mecenatu nad działalnością kulturalną.

Mecenat ten ma polegać na wspieraniu i promocji:

- a) twórczości,
- b) edukacji i oświaty kulturalnej,

c) działań i inicjatyw kulturalnych d) opieki nad zabytkami. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami. Stypendium to polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.

Zadania z zakresu kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego są zadaniami publicznymi i mogą być prowadzone przez organizacje pozarządowe jako działalność społecznie użyteczna (działalność pożytku publicznego), w myśl ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 450).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami Powiatu Tucholskiego pozostaje w korelacji z dokumentami na poziomie krajowym. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego na swojej stronie internetowej prezentuje Uchwałę Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Dokument ten został opracowany na lata 2014-2017. Z opracowania tego najważniejsze są zasady postępowania konserwatorskiego:

- zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji (działania podejmowane w stosunku do zabytków w niezbędnym zakresie);
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy tylko te elementy, które na oryginał działają niszcząco;
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- zasada odwracalności metod i materiałów;
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie;
- zasada *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości.

Powyższe zasady dotyczą wszystkich podmiotów, które podejmują działania na rzecz zabytków.

Na dzień opracowania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego (marzec 2019) na stronie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów znaleźć możemy projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021. Jest to projekt i nie został on jeszcze uchwalony.

Podstawowe założenia wynikające z przedmiotowego projektu to zapewnienie odpowiednich warunków sprzyjających ochronie i opiece nad zabytkami. Autorzy opracowania założyli trzy cele, które z kolei zostały podzielone na kierunki działania:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Powyższe zapisy niewątpliwie wyznaczają kierunki działań dla lokalnych programów opieki nad zabytkami. Powiat Tucholski w niniejszym opracowaniu będzie wiązał swoją działalność związaną z zabytkami mając na uwadze zapisy programu krajowego.

Kolejnym dokumentem na skalę krajową jest Narodowa Strategia Rozwoju i Kultury, która zawiera Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020.

Założenia i działania podejmowane w przestrzeni dotyczącej ochrony i zachowania stanu dziedzictwa kulturowego powinny prowadzić do:

- zwiększenia liczby małych i średnich przedsiębiorstw oraz liczby zatrudnionych osób w przemysłach kultury;
- zwiększenia udziału kultury w produkt krajowy brutto;
- zmniejszenia dysproporcji w dostępie do kultury w regionach;
- poprawy zachowania infrastruktury zabytkowej;
- stworzenia marki jako produktów turystyki kulturowej;
- stworzenie więzi pomiędzy edukacją, kulturą i nauką w celu kreowania właściwych postaw społecznych w stosunku do zabytków.

Ponadto w zakresie dziedzictwa kulturowego odnoszącego się do zabytków znajdziemy tutaj informacje dotyczące finansowania- programów operacyjnych.

Programy są ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z alokacją budżetową na dany rok. Wśród poszczególnych konkursów jeden ściśle dotyczy tematyki zabytkowej tj. program Ministra Dziedzictwa Narodowego „Ochrona Zabytków”. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

4.2 Relacja powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Pierwszym dokumentem, na który należy zwrócić uwagę jest Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020- Plan modernizacji 2020+. Strategia ta została przyjęta Uchwałą Nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r.

Określona tam została misja rozwoju województwa, która została sprowadzona do następujących słów: kujawsko-pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo. Jest to swoiste motto przedmiotowego opracowania.

Wyróżnia się tutaj szereg priorytetów, główne założenia to: konkurencyjna gospodarka, modernizacja przestrzeni wsi i miast, silna metropolia, nowoczesne społeczeństwo.

W kwestii dotyczącej zabytków wyróżniony został program strategiczny „Spójność”, którego główną ideą jest umożliwienie wprowadzenia skutecznych rozwiązań różnorodnych problemów, związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Programem powinny zostać objęte zagadnienia związane z: zachowaniem dziedzictwa materialnego, zachowaniem dziedzictwa niematerialnego, kultywowaniem tradycji regionalnych, wzrostem świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego, określeniem warunków wykorzystania obiektów cennych kulturowo na potrzeby rozwoju społecznego i gospodarczego. Są to zatem założenia, które również stanowią wyznacznik do określenia celów w programie opieki nad zabytkami w powiecie tucholskim.

Kolejnym opracowaniem na skalę województwa jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Przyjęty został Uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26.06.2003r. W rozdziale dotyczącym ogólnej charakterystyki województwa znajdują się zapisy, które wskazują na najważniejsze kwestie społeczno-gospodarcze. Znalazły się tutaj także zapisy dotyczące zabytków. Wskazano, iż najważniejsze obiekty mające znaczenia dla dziedzictwa kulturowego województwa to: Stare Miasto w Toruniu, które zostało wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO, zabytkowe zespoły staromiejskie, np. Chełmna, obiekty zabytkowe architektury romańskiej i gotyckiej oraz obiekty archeologiczne, w tym rezerwat archeologiczny kultury łużyckiej w Biskupinie. W tym miejscu warto podkreślić, iż Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie utworzony został w 2010 r. przez Międzynarodową Radę Koordynującą UNESCO. Jest to istotny fakt mający na uwadze zapisy planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

W dalszej części planu województwo zostało scharakteryzowane jako znaczne bogactwo materialne dziedzictwa kulturowego. Wyszczególniono tu liczby posiadanych obiektów:

- obiekty budownictwa i architektury (23145 obiektów);
- cmentarze (1752);
- zieleń zabytkowa (ok 1200);

- zabytki archeologiczne (41 425 stanowisk archeologicznych).

Ponadto wskazano obszary, które posiadają specyficzne cechy pod względem kulturowym: obszar historycznej ziemi chełmińskiej, która charakteryzuje się dużym nasyceniem architekturą gotycką, sakralną i warowną; obszar związany z dziedzictwem Piastów- rezerwat archeologiczne w Sarnowie i Wietrzychowicach, osada obronna ludności w Biskupinie, klasztory w Mogilnie, Strzelnie i Kruszwicy; obszar Pałuk i Kujaw, obszar dawnego osadnictwa holenderskiego w Dolinie Wisły; dalej wskazane zostały pozostałe obszary jako cenne walory kulturowe: Dolina Drwęcy, Dolina Osy, Dolina Wisły, teren górznieński, kcyńsko-szubiński, brzesko-radziejowski, koronowski, krajeński, mogileński, nadgoplański, ryńsko-ostrowicki, rypińsko- zbójceński, skępsko-lipnowski, tucholski.

Ostatnim strategicznym dokumentem na poziomie województwa jest Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017 - 2020, przyjęty uchwałą Nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.04.2017 r.

Powiat Tucholski został wyróżniony w powyższym Programie pod względem regionalnego haftu. Wskazano, iż w okresie międzywojennym organizowano na terenie powiatu kursy haftu kaszubskiego. Efektem prac w tym zakresie jest styl haftów kaszubskich, który stał się unikalnym stylem na terenie Borów Tucholskich.

Spośród wielu szczegółowych informacji jako istotne dla niniejszego opracowania należy wyszczególnić cele i zagrożenia będące wnioskami z przedmiotowego opracowania. Główne konkluzje wynikające z Wojewódzkiego Programu są następujące:

- zagrożenia: nieuchronne straty w zasobie dziedzictwa kulturowego; niewystarczające środki do właściwego utrzymania obiektów zabytkowych,
- cele: minimalizowanie strat w zasobach dziedzictwa kulturowego; monitoring zapewniający wczesne rozpoznanie zagrożeń, montaż instalacji sygnalizacji pożaru w obiektach drewnianych, prace zabezpieczające zabytki architektury zagrożone katastrofą budowlaną, wykonanie projektów adaptacji zabytków o upadłej funkcji pierwotnej do funkcji współczesnej (np. przemysłowych, powojennych, kolejowych, folwarcznych, domów wiejskich), wzmoczenie ochrony konserwatorskiej grodzisk i budownictwa ludowego – poprzez (np.) tworzenie parków kulturowych, skansenów, wspieranie projektów „miękkich” (NGO, wolontariat) mających na celu porządkowanie obiektów historycznych, zarówno rejestrowych i jak i ewidencyjnych, oraz popularyzację ich wartości materialnych i niematerialnych (pamięć i edukacja) - takich jak: cmentarze, umocnienia obronnez okresu II wojny światowej.

Cele i zagrożenia w powyższym Programie zostaną wykorzystane w celu zidentyfikowania problemów i kierunków działań w stosunku do zabytków na terenie powiatu tucholskiego.

W tym miejscu warto także wspomnieć o tym, że Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;

- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie instalacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacja powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu (analiza dokumentów programowych powiatu)

Strategia rozwoju powiatu tucholskiego na lata 2014 - 2020 została przyjęta Uchwałą Nr XVII/105/2016 Rady Powiatu Tucholskiego z dnia 17 marca 2016 r.

Na początku przedmiotowego opracowania zostały wyszczególnione założenia wyjściowe do opracowania Strategii. W punkcie 17 wskazano, że podstawą kształtowania wizerunku powiatu na zewnątrz (wizerunku pozwalającego na jednoznaczną identyfikację powiatu i jego łatwe wyróżnienie na tle innych powiatów) będą: dziedzictwo i tożsamość borowiacka. Aspekt ten ma wyróżnić powiat tucholski na tle innych powiatów w województwie.

W dalszej części strategia krótko odnosi się do działań związanych z zabytkami. Zachowanie, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego poprzez stworzenie borowiackiej chaty - to cel strategiczny wskazany w pozycji: „Nowoczesne społeczeństwo”.

Druga kwestią ujętą w strategii odnoszącą się do kwestii zabytków są projekty powiatu tucholskiego, w których wymienia się ewidencję obiektów istotnych dla ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego powiatu.

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1 Zarys historii obszaru powiatu

Wysokie znaczenie zabytków lub stanowisk archeologicznych potwierdza historia powiatu tucholskiego. Otóż okazuje się, iż pierwszych informacji dotyczących obszaru powiatu zaczerpnąć możemy z badań archeologicznych. Na ich podstawie możemy podjąć próbę wizualizacji sieci osadniczej wówczas funkcjonującej. Zazwyczaj są to znaleziska, które

przybliżają orientacyjne datowanie obszaru tucholskiego. Chodzi tutaj w szczególności o groby skrzynkowe, które datowane są na rok 650 p.n.e. Polegały one na wykonaniu kamiennych konstrukcji grobowców. Wewnątrz nich znajdowały się popielnice, które zawierały skremowane ciała ludzkie. Groby skrzynkowe znaleziono m.in.: w Białowieży, Gostycynie, Kamienicy, Wielkiej Kłoni, Małej Kłoni, Klonowie, Lubiewie, Mędromierzu.

Inne znaleziska również pozwalają datować obszar powiatu tucholskiego, na terenie którego tętniło życie naszych przodków. W Tucholi odnaleziono monety z czasów rzymskich oraz kamienny toporek i brązową siekierkę, która datowana jest na lata 1600-1400 p.n.e. Poza tym zostały odnalezione wczesnośredniowieczne osady w Żalnie, Kęsowie, Obrowie i Gostycynie (okres od V wieku naszej ery do połowy lub końca XI wieku). Jako najważniejszy ośrodek administracyjny wskazuje się Raciąż, który pełnił rolę administracyjną i gospodarczą. To jego zniszczenie doprowadziło do utworzenia nowego bądź umocnienia pozycji istniejącego ośrodka- Tucholi.

W 1346 roku Krzyżacy nadali Tucholi prawa miejskie, co wpłynęło pozytywnie na rozwój regionu. Tuchola stała się wówczas istotnym miejscem gospodarczym, jak i kulturowym na obszarze Pomorza.

Nie bez znaczenia pozostaje układ wspólnot wiernych. Ponownie Raciąż staje się wiodącym miejscem w zakresie utworzenia parafii. Okres, któremu przypisuje się powstanie parafii to druga połowa XI wieku. Inne parafie na terenie powiatu powstawały na przestrzeni XIII-XV wieku.

Ważnym faktem, który znacząco wpłynął na rozkwit Tucholi jest odzyskanie pozycji siedziby powiatu po ponad stu latach (rok 1875). Hrabia Karl Hans von Königsmarck został pierwszym starostą.

Dla obszaru powiatu ważne są także informacje dotyczące kolejnictwa. W roku 1883 Tuchola zyskała połączenie kolejowe, które w latach późniejszych było rozwijane.

Obecny Powiat Tucholski została utworzony w 1999 roku ustawą o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa.

Opracowano na podstawie:

Strona internetowa Powiatu Tucholskiego

(<http://www.tucholski.pl/historia>); dostęp 03.2019

Strona internetowa Nasze Kaszuby

(<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=215>); dostęp 03.2019r.

Strona internetowa Poznaj Bory Tucholskie

(<https://borytucholskie.net/czasy-prehistoryczne-zarys-historii-gospodarczej-powiatu-tucholskiego/>); dostęp 03.2019r.

Strona internetowa Parafii pod wezwaniem św. Wojciecha w Raciążu

(http://www.parafia-raciaz.pl/viewpage.php?page_id=2); dostęp 03.2019

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zasób powiatu tucholskiego dotyczący obiektów wpisanych do rejestru zabytków przedstawia się następująco:

Lp.	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Data decyzji	Nr rejestru
-----	-------	-------------	--------	--------------	-------------

1	Cekcyn	Cekcyn	Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św., Plebania, ogrodzenie murowane Teren przykościelny z drzewostanem	12.10.1999	A/10
2	Gostycyn	Gostycyn	Kościół parafialny p.w. Św. Marcina	14.07.2010	A/1566
3	Gostycyn	Kamienica	Zespół pałacowy	30.01.1985	A/1445
4	Gostycyn	Łyskowo	Budynek gospodarczy - ptaszarnia	30.01.1985	A/1183
5	Gostycyn	Piła	Krajobraz kulturowy podziemnych kopalń węgla brunatnego oraz część pokopalnianego terenu eksploatacji wraz z działkami nr: 147/12, 147/14, 880, 883/2	30.11.2016	A/1710
6	Gostycyn	Motyl	Założenie dworsko- parkowe	15.06.1985	A/1448
7	Gostycyn	Wielka Klonia	Założenie dworsko- parkowe	15.01.1985	A/1435
8	Kęsowo	Brzuchowo	Park podworski	15.05.1987	A/975
9	Kęsowo	Jeleńcz	Kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla, cmentarz przykościelny	26.01.2010	A/1549
10	Kęsowo	Kęsowo	Zespół kościoła ewangelickiego, obecnie rzymskokatolickiego filialnego p.w. św. Bernarda: Kościół Pastorówka, obecnie Plebania, budynek gospodarczy	13.10.2008	A/1391
11	Kęsowo	Tuchółka	Zespół dworski: Dwór, mur, park	15.05.1987	A/768

12	Kęsowo	Żalno	Dwór	14.11.1967	A/1146
13	Lubiewo	Bysław	Zespół kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego: kościół, cmentarz przykościelny, ogrodzenie murowane	18.04.1995	A/859
			Cmentarz rzymskokatolicki Parafii pw. Przemienienia Pańskiego, murowane ogrodzenie cmentarza od strony zachodniej, północnej i częściowo wschodniej, Kaplica grobowa Franciszki z Perkowskich Biernackiej z działkami nr: 408/1, 408/2, 408/3	09.03.2011	A/1583/1-3
14	Lubiewo	Bysławek	Zespół klasztorny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo: Kościół p.w. św. Wawrzyńca z klasztorem, dom kapelana, ogrodzenie zewnętrzne i wewnętrzne wraz z bramami	13.07.1936	A/767
				27.04.2011	A/1586
15	Lubiewo	Lubiewo	Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. Mikołaja	17.05.2016	A/1699
16	Śliwice	Śliwice	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny: Kościół, cmentarz przykościelny, Grota	30.11.2004	A/268

			Matki Boskiej z Lourdes, ogrodzenie cmentarza przykościelnego		
17	Śliwice	Śliwice	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	24.11.1993	A/1089
18	Tuchola	Dąbrówka	Zespół kościoła filialnego p.w. św. Jana Nepomucena: Kościół, kaplica grobowa Janta Połczyńskich, cmentarz przykościelny	14.11.1994	A/861
19	Tuchola	Dąbrówka	Dwór	23.05.1989	nr rej. dawnego woj. bydgoskiego: A/239
20	Tuchola	Kiełpin	Założenie dworsko- parkowe	05.06.1985	A/1192
21	Tuchola	Legbąd- Fojutowo	Akwedukt	21.10.1994	A/1322
22	Tuchola	Mała Komorza	Założenie dworsko- parkowe	15.01.1985	A/1193
23	Tuchola	Raciąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy: Kościół, cmentarz, Mauzoleum rodziny Janta- Połczyńskich, ogrodzenie	31.12.1997	A/834
24	Tuchola	Tuchola	Dzielnica Starego Miasta	30.09.1957	A/1420
25	Tuchola	Tuchola	Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba Apostoła	26.11.1996	A/830
26	Tuchola	Tuchola	Cmentarz jeńców wojennych	13.05.1995	A/874

27	Tuchola	Tuchola	Cmentarz jeńców wojennych z wojny polskobolszewickiej	15.05.1995	A/875
28	Tuchola	Tuchola	Cmentarz rzymskokatolicki parafii p.w. Bożego Ciała	29.04.1993	A/1037
29	TUCHOLA	TUCHOLA	Fragmenty murów miejskich	04.02.1960	A/1283
30	TUCHOLA	TUCHOLA	Bryła i elewacje spichlerza	01.10.2012	A/1618
31	TUCHOLA	WYSOKA	Dwór	18.12.1981	A/1147

Źródło: Strona internetowa Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (http://www.torun.wkz.gov.pl/zalaczniki/powiat_tucholski.pdf); dostęp 03.2019r.

Ponadto na terenie powiatu tucholskiego występują zabytki nieruchome niewpisane do rejestru zabytków lecz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. W poszczególnych gminach liczba takich obiektów jest następująca:

- Cekcyn: 150 obiektów;
- Gostycyn: 166 obiektów;
- Kęsowo: 140 obiektów;
- Lubiewo: 219 obiektów;
- Śliwice: 348 obiekty;
- Miasto i Gmina Tuchola: 373 obiekty.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu prowadzi także rejestr zabytków ruchomych, lecz zgodnie z przepisami ustawy z dnia 06 września 2001r. o dostępie do informacji publicznej dane te nie są publikowane w Biuletynie Informacji Publicznej WUOZ w Toruniu.

5.4 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

Wśród zabytków wpisanych do rejestru zabytków, a także obiektów ujętych w gminnych ewidencjach niewątpliwie każdy zasób ma istotne znaczenie dla powiatu tucholskiego pod względem dziedzictwa kulturowego. Jednakże dwa obiekty będące w strukturach Starostwa Powiatowego stanowią bezpośrednią wartość dla powiatu.

Muzeum Borów Tucholskich

Bryła i elewacja spichlerza wpisana do rejestru zabytków 01 października 2012r.- nr A/1618, czyli obecne Muzeum Borów Tucholskich.

Obiekt niezwykle istotny dla edukacji na rzecz kultury borowiackiej.

Muzeum swoje funkcjonowanie rozpoczęło w 1980 roku, gdzie początkowo było oddziałem Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy. Od 2001r. działalnością Muzeum zajmuje się Starostwo Powiatowe w Tucholi.

W przedmiotowej nieruchomości można zapoznać się z dawnym funkcjonowaniem gospodarstw domowych borowiaków - znajduje się tu wystawa chaty borowiackiej z cennym kulturowo wyposażeniem, np. łóżko, stół, ołtarzyk domowy, maszyna do szycia, magiel.

Dalej znajdziemy tu makietę średniowiecznej Tucholi.

Ponadto zaprezentowane są dawne zawody wraz z narzędziami, np. pszczelarz, kowal, rybak, rolnik.

Nie bez znaczenia z punktu widzenia obszaru biosfery Borów Tucholskich pozostaje również ekspozycja fauny i flory. Znajdują się tutaj różne zwierzęta i rośliny oraz narzędzia z gospodarki łowieckiej i leśnej.

Budynek datowany jest na przełom wieku XIX/XX. Swoją architekturą nawiązuje do dawnych spichlerzy. Obiekt murowany, stropy drewniane, posiada 4 kondygnacje. W przeszłości pełnił on różne funkcje: magazynowano w nim zboża, rozlewano piwo, produkowano lody i skupowano zioła.

Poniżej fotografie przedstawiające Muzeum Borów Tucholskich:

(Muzeum Borów Tucholskich- front. Fot. Jarosław Iwicki- Starostwo Powiatowe w Tucholi)

(Muzeum Borów Tucholskich- od str. ul. Podgórnjej. Fot. Jarosław Iwicki- Starostwo Powiatowe w Tucholi)

(Muzeum Borów Tucholskich- wystawa Fot. Jarosław Iwicki- Starostwo Powiatowe w Tucholi)

(Muzeum Borów Tucholskich- wystawa Fot. Jarosław Iwicki- Starostwo Powiatowe w Tucholi)

Muzeum Borów Tucholskich wymaga przeprowadzenia niezbędnych prac, które przyczynią się do zahamowania procesu degradacji obiektu, a także podniosą rangę i atrakcyjność tego miejsca.

Mając powyższe na uwadze 30.09.2018r. został opracowany Program Prac Konserwatorskich. Dokument ten określa stan zachowania budynku jako dobry z uwagi na fakt, iż jest on w ciągłej eksploatacji- ogrzewany. Wskazano również, iż trwałość murów zależy w dużej mierze od zabezpieczenia powstających szczelin, co jest zagrożeniem dla obiektu. Dodatkowo dochodzi do podciągania przez mury wody z przyziemia, która zawiera różne substancje chemiczne, w tym sól. Zjawisko to powoduje powstawanie różnego rodzaju wykwitów. Substancje chemiczne - sole powodują degradację budulca - cegły, zapraw i elementów drewnianych. Program Prac Konserwatorskich przewiduje szereg prac mających na celu powstrzymanie postępującego procesu degradacji.

31 stycznia br. podpisana została umowa z Marszałkiem Województwa Kujawsko - Pomorskiego na wsparcie finansowe dotyczące przebudowy tucholskiego muzeum. Z Regionalnego Programu Operacyjnego udało się pozyskać kwotę w wysokości 340 tys. zł na przebudowę obiektu wewnątrz. Do tego osobno prowadzone są starania o uzyskanie wsparcia finansowego na wykonanie prac konserwatorskich przy zabytkowej fasadzie budynku, co oszacowano na kwotę ok. 100 tys. zł. Działania w kierunku polepszenia stanu zachowania Muzeum Borów Tucholskich są nieodłącznym elementem zadań inwestycyjnych i remontowych prowadzonych przez Powiat.

Dom Pomocy Społecznej w Wysokiej

Majątek ziemiański Wysoka stał się własnością rodu Janta - Połczyńskich w 1805 r. Zespół dworski powstał na przełomie XVIII/XIX w. (dwór w obrębie parku) składający się z trzech skrzydeł o charakterze późno klasycystycznym. Najstarsze skrzydło od wschodu pochodzi

z XVIII/XIX w., środkowe z ok. 1870 r. o charakterze późno klasycystycznym natomiast zachodnie z początku XX w. o cechach neoklasycystycznych.

Pomimo zróżnicowanej stylistycznie architektury dwór stanowi interesujący przykład siedziby ziemiańskiej. Na zachód i południe od dworu położony jest park o swobodnym układzie. Na osi dworu rozciąga się aleja kasztanowców.

Po wojnie w 1945 roku majątek Janta - Połczyńskich przejęło państwo - powstały Państwowe Nieruchomości Ziemskie, nastąpiła częściowa przebudowa wewnątrz.

Powiat Tucholski z mocy prawa nabył w roku 1999 prawo własności nieruchomości.

W Domu Pomocy Społecznej zamieszkuje 46 osób przewlekle chorych. Dom zapewnia swoim mieszkańcom całodobową opiekę.

W ostatnich latach prowadzone były prace konserwatorsko - restauratorskie, których celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytku oraz poprawa wizerunku w celu zachowania zabytku dla przyszłych pokoleń oraz turystycznego uatrakcyjnienia miejscowości.

Prace polegały na odtworzeniu detali architektonicznych, częściowej wymianie opierzenia oraz malowaniu obiektu w celu scalenia kolorystycznego z odmalowanym wejściem głównym. Zakres prac jest uzgadniany z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Opracowano na podstawie: Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce, Warszawa 1997.

(Dom Pomocy Społecznej w Wysokiej Fot. Katarzyna Bronikowska- DPS Wysoka)

(Dom Pomocy Społecznej w Wysokiej Fot. Katarzyna Bronikowska- DPS Wysoka)

(Dom Pomocy Społecznej w Wysokiej Fot. Katarzyna Bronikowska- DPS Wysoka)

Na przestrzeni lat prowadzone były prace przy obiekcie, m.in.:

1. 2010 r.: zadanie pn. „Termomodernizacja Domu Pomocy Społecznej w Wysokiej”.

Zakres prac obejmował wykonanie ocieplenia dachu oraz wymianę pokrycia dachowego.

2. 2012 r.: zadanie pn. „Prace konserwatorsko-restauratorskie budynku Domu Pomocy Społecznej w Wysokiej”.

Zakres prac obejmował: naprawę tynków ścian, częściową wymianę obróbek blacharskich, wykonanie izolacji pionowej ścian fundamentowych oraz wykonanie opaski żwirowej wokół budynku.

3. 2013 r.: zadanie pn. „Prace konserwatorsko-restauratorskie budynku Domu Pomocy Społecznej w Wysokiej- II etap”

Wykonano prace polegające na wymalowaniu ścian: wschodniej, południowej i północnej budynku dworu, malowanie 12 sztuk erkli dachu.

4. 2014 r.: zadanie pn. „Wysoka, Dom Pomocy Społecznej (XVIII-XIX w.), prace konserwatorsko – restauratorskie - III etap”.

W ramach zadania wykonano prace polegające na uzupełnieniu tynków zewnętrznych i odtworzeniu detali architektonicznych oraz malowaniu elewacji.

Powiat Tucholski sfinansował prace restauratorskie i konserwatorskie z udziałem środków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń

Sytuacja obecna, a także perspektywy związane z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego powiatu tucholskiego zostały podsumowane za pomocą analizy SWOT- mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) różnorodność krajobrazu kulturowego i naturalnego na obszarze powiatu;
- 2) duża liczba obiektów zabytkowych- potencjał do wykorzystania;
- 3) sieć połączeń komunikacyjnych umożliwiającą zwiedzanie zasobów kulturowych turystom;
- 4) dobry stan techniczny kościołów ujętych w rejestrze zabytków;
- 5) prowadzone/ planowane prace modernizacyjne przy obiektach zabytkowych;
- 6) gotowość i warunki do współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- 7) żywe lekcje historii- Muzeum Borów Tucholskich;
- 8) silne tradycje lokalne wpływające na świadomość znaczenia dziedzictwa kulturowego.

Słabe strony:

- 9) stopniowa degradacja zasobów;
- 10) oznakowanie obiektów;
- 11) niewystarczająca świadomość społeczna dotycząca istoty dbania o zabytki;
- 12) zły stan techniczny zabytkowych obiektów mieszkalnych;
- 13) pogarszanie się stanu obiektów zabytkowych wskutek braku opieki, złej organizacji oraz braku środków finansowych.

Szanse:

- 14) powstanie powiatowego programu opieki nad zabytkami;
- 15) monitoring stanu zachowania zabytków;
- 16) rozpowszechnianie wiedzy na temat zasad postępowania z obiektami zabytkowymi;
- 17) rozwój turystyki;
- 18) pozyskiwanie funduszy na prace konserwatorskie;
- 19) rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w tematyce zabytków;
- 20) rola samorządu jako kreatora rozwoju lokalnego;
- 21) znaczenie mediów i systemów informacji w popularyzowaniu zagadnień ochrony zabytków;
- 22) postęp w dziedzinie finansowania zadań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Zagrożenia:

- 23) warunki atmosferyczne, klęski żywiołowe i zdarzenia losowe powodujące częściową lub całkowitą degradację obiektów;
- 24) trudności związane z pozyskaniem funduszy europejskich;
- 25) niskie zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami;
- 26) brak opracowań projektowych nawiązujących do lokalnych elementów tradycji;
- 27) brak egzekucji prawa.

7. Założenia programowe

7.1 Priorytety programu opieki

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Tucholskiego przewiduje następujące kierunki działań:

- ochrona przestrzeni zabytkowej poprzez stanowienie aktów prawa miejscowego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego- działania prowadzone wspólnie z gminami powiatu tucholskiego;
- zahamowanie, spowolnienie procesu degradacji zasobów;
- eksponowanie posiadanego dziedzictwa kulturowego i kształtowanie w ten sposób świadomości społecznej dotyczącej posiadanych zasobów;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw, lokalnych imprez kulturalnych i innych działań o charakterze edukacyjnym;
- wydawanie i wspieranie powstawania publikacji dotyczących zabytków w powiecie.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) prawnych: wynikających z przepisów ustawowych, w tym postanowień Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; tworzenie strategii rozwoju z uwzględnieniem kwestii dotyczących ochrony zabytków;
- b) finansowych: współfinansowanie prac konserwatorskich i remontowych, z funduszy europejskich i krajowych, a także środków osób fizycznych;
- c) koordynacji: realizacja programów i założeń wynikających z krajowych, wojewódzkich strategii rozwoju, planów opieki nad zabytkami, współpraca z ośrodkami naukowymi, organizacjami wyznaniowymi;
- d) społecznych: działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- e) kontrolnych: aktualizacji powiatowego programu, monitoring realizacji zapisów.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 z 2019r. poz. 730), co dwa lata opracowane będą sprawozdania z realizacji powiatowego programu.

Zastosowane zostaną następujące kryteria:

- wysokość przeznaczonych środków w budżecie powiatu na działania związane z zabytkami;
- zakres współpracy z innymi podmiotami w sferze zasobów dziedzictwa kulturowego;
- liczba opracowań wydawniczych (foldery, przewodniki itp.);
- liczba zorganizowanych wystaw, konkursów i innych wydarzeń o tematyce kulturalno-zabytkowej;

- liczba osób odwiedzających Muzeum Borów Tucholskich;
- liczba pensjonariuszy zamieszkujących w Domu Pomocy Społecznej w Wysokiej;
- zakres prac związanych z modernizacją obiektów.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Działania związane z opieką nad zabytkami powiatu mogą zostać sfinansowane z budżetu państwa, jednostek samorządu terytorialnego, środków Unii Europejskiej, od osób prawnych, fundacji, kościołów, czy też przy wsparciu pochodzącemu od osób fizycznych.

PRZEWODNICZĄCA RADY

Dorota Gromowska